

YAKUP KADRI’NİN *KIRALIK KONAK* ROMANINDA “GÜNDELİK HAYAT”IN İZLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Aybige BAŞEĞMEZ ÇETİN**

Öz

İnsanlık tarihiyle var olan “gündelik hayat”, tekrar eden işlerin, alışkanlıkların oluşturduğu rutin ve sıradan bir düzendir. Sosyal bilimlerin dolaylı olarak işlediği kavram; moda, üslupsuzluk, bireysellik, yabancılaşma, kentleşme, sıradanlık, süreklilikle ilişkilidir. Bir anlamda “modernliğin arka yüzü” olarak da ele alınabilecek olan “gündelik hayat”, toplumsal alandaki büyük dönüşümlerin bireysel alana yansımalarını tespit etmek için önemlidir. “Gündelik hayat” her alanında olduğu gibi edebiyatta da tesirini göstermektedir. Edebiyatta “gündelik hayat”, modern hayatla birlikte bireyin doğadan, tarihten, üsluptan uzaklaşmasının sonuçlarını yansıtması ve “gündelik hayat”ın maskesini düşürmesi açısından önemlidir.

Yakup Kadri’nin Kiralık Konak (1920) isimli eserinde, 20. yüzyılın başındaki toplumsal değişim, bir konak ve bu konakta yaşayan üç neslin hayatlarından yola çıkılarak anlatılmaktadır. Bu bağlamda romanda “gündelik hayat” ve “gündelik hayat”a uyum sağlamaya çalışan insanların çabası ve başarısızlıkları ele alınmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle Henri Lefebvre, Michel de Certeau ve George Simmel gibi araştırmacılardan yararlanılarak “gündelik hayat”ın sınırları, daha sonra da Kiralık Konak romanında “gündelik hayat”ın tesiri tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle romanda üç farklı kuşağı temsil eden Naim Efendi, Servet Bey ve Seniha’nın “gündelik hayat” alışkanlıklarından yola çıkılarak modern “gündelik hayat”ın dönüşümü incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Gündelik hayat, Henri Lefebvre, Michel de Certeau, Kiralık Konak, Yakup Kadri Karaosmanoğlu.*

* Bu makale, 3-5 Kasım 2017 tarihinde Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesinde düzenlenen 1. Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulmuş ve özet metni yayımlanmış olan “*Kiralık Konak* Romanında Gündelik Hayatın İzleri” başlıklı bildirisinin yeniden düzenlenmiş hâlidir.

** Öğr. Gör., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Manyas Meslek Yüksekokulu.
e-posta: acetin@bandirma.edu.tr

Geliş/Received: Ocak/January 2018, Accepted/Kabul: Mart/March 2018

AN ASSESSMENT ON THE TRACES OF THE “EVERYDAY LIFE” IN YAKUP KADRI’S *KIRALIK KONAK* NOVEL

Abstract

“The everyday life” existed since the beginning of the history of mankind is the ordinary system and the routine that consists of habits, works, and errands. This term, which is indirectly handled by Social Sciences in general, is related to concepts such as fashion, non-stylism, individuality, alienation, urbanization, mediocrity, continuity. In one sense, “everyday life”, which can be regarded as the rear face of modernity, is an important term for determining the reflection of the great transformations in the social sphere on the individual. “Everyday life”, influences the literature just as in every aspect of life. “Everyday life” in literature is significant in terms of revealing the mask of the routine, and reflecting the results of the individuals detached from nature, history, style because of modern life.

*The social change at the beginning of the 20th century is narrated in a mansion by addressing the lives of three generations in Yakup Kadri's novel, *Kıralık Konak* (1920). In this context, the daily life, and the efforts and failures of the people who try to adapt to daily life are handled. In this study, the boundaries of daily life are primarily determined according to the theories of researchers such as Henri Lefebvre, Michel de Certeau and George Simmel, and then the influence of the “everyday life” are examined in *Kıralık Konak*. The transformation of modern “everyday life” are studied by analyzing the daily habits of Naim Efendi, Servet Bey, and Seniha, who particularly represents three different generations in the novel.*

Keywords: *Everyday Life, Henri Lefebvre, Michel de Certeau, Kıralık Konak, Yakup Kadri Karaosmanoğlu.*

Giriş

Sıradanlık ve tekrarlardan oluşan işler, alışkanlıklar ve zevkler birleşerek “gündelik hayat”ı oluşturur. Bu sebeple “*rutinin alanı*” (Taş 2011: 9) olarak kabul edilen gündelik hayat; eğitim, iş, doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın her alanında etkisini gösterir. Bu geniş kapsamlı kavram, insanlığın başlangıcından beri var olmasına rağmen birey, “gündelik hayat”ın akışı içinde kavramı çok da düşünmeden, sadece kendi gündeliğine dikkat ederek yaşayıp gider.

Sadece bireyin rutin alanı olarak görünen “gündelik hayat”, aslında her türlü politik, toplumsal ve ekonomik tesire açıktır ve bir anlamda bütün

bu alanlarda sürüp giden değişimlerin, sistemlerin bireysel boyuttaki yansımalarının taşıyıcısıdır. Bu açıdan "gündelik hayat" ekonomi, sosyoloji, psikoloji ile ilişkilidir ve bu alanlara özgü yöntemlerle tespit edilmesi gerekmektedir (Lefebvre 2013: 32). "Gündelik hayat" araştırmalarıyla sadece "gündelik hayat"ın içindeki nesne ya da uygulamaların envanteri çıkartılmakla kalmayıp aynı zamanda "gündelik hayat"a tesir eden politik, toplumsal ve ekonomik faktörlerin analizinin de daha nitelikli yapılması sağlanacaktır. Yani "gündelik hayat sadece bir kavram olmakla kalmaz, bu kavram "toplum"u anlamak için bir ipucu olarak da alınabilir."(Lefebvre 2013: 40).

Hem bireysel hem de toplumsal yönleri olduğu için "gündelik hayat"ı ele almak oldukça zordur. İnceleme konusu edilen herhangi bir kavram incelenip yazıya geçirilirken, tanımının yapılması, sınırlarının belirlenmesi yani bir kalıba sığdırılması gerekmektedir. Fakat bir süreklilik içinde akıp gitmekte olan "gündelik hayat" incelendiğinde kavramın "düzensizliği ve akışkanlığını" (Yücebaşvd.2016; 7) yansıtmak zorlaşır. Ayrıca sıradan ve rutin olması "gündelik hayat"ın doğasında olduğu için onun bu özelliklerini deforme etmeden, onun sıradanlığını bozmadan ama aynı zamanda onun sıradanlığın çok ötesinde bir anlam taşıdığını kabul ederek inceleme yapmak gerekmektedir.

"Gündelik hayat"ın en önemli özelliği modernlikle olan ilişkisidir. Modernlikle "gündelik hayat", birbirlerini çevreler, üstünü örter, birbirlerine ışık tutar ve birbirlerini gizlerler(Lefebvre 2013: 35)."Gündelik hayat" açısından modernlik, hem güncelleme hem de modernlik kavramıyla ilgilidir. "Gündelik hayat" özü gereğince tarihin ve tarihînin tam karşısındadır. Yani "gündelik hayat", "tarih barındırmaz." (Lefebvre 2013: 35). Tüm toplumsal dönüşümlerin çatısı konumundaki modernlik kavramı ise "gündelik hayat"ın köklü bir şekilde değişmesine sebep olur. Bir girdaba benzetilebilecek olan modern hayat, içinde farklı kavramları barındırır. Bu dönemde sanayileşme ile insanın tüketebileceğinden fazlasını üretmesi ile değişen ekonomik, iktisadi hayat; bundan doğan kentleşme; kentleşmenin sonucunda yeni ihtiyaçların oluşması; bu ihtiyaçları karşılayamayan insanın daha dünyevileşmesi; buna bağlı olarak gelişen yabancılaşma, bireysellik gibi kavramların hep birlikte oluşturduğu süreçler modernleşme, bunun sonucunda oluşan dönem ise modern dönem olarak adlandırılmaktadır (Berman 2013:90).Modernlikten önce Tanrı ve ölümün hüküm sürdüğü bir düzen ve üslup (Lefebvre2013:90) içinde akıp gitmekte olan "gündelik hayat", modernlikle birlikte şekil değiştirir. 19. yüzyılla birlikte rekabetçi kapitalizm ve meta dünyanın yaygınlaşmasıyla gündelik hayat daha önceki "gündelik hayat"tan kopar. "Gündelik hayat"ın hâkimiyeti de bu dönemde

başlar (Lefebvre2013:50). “Gündelik hayat” kavramını ele alan araştırmalarda modernlik sonrası “gündelik hayat” a odaklanırlar. Bu açıdan modernlikle bir bütün haline gelen “gündelik hayat”, modernin olumsuz sonuçlarını içinde barındırır. Lefebvre’in işaret ettiğine göre modernlik sonrası gündelik ve gündelik olmayan arasındaki kopuş; üslupların bozulması; insan- doğa ayrılığı sonucunda ahengin bozulması; göstergelerin ve göstergesilerin simgeciliği bir kenara itmesi; kendini gerçekleştirmeyle alakası olmayan bir bireyciliğin yükselmesi; gözden düşürülen kutsallık ve din yerine ikame edecek bir şeyin konulmaması; aşırı iş bölümü, aşırı gösterge yüzünden oluşan anlamsızlık (2013: 50-51) gündeliğin içinde yer alan ve aynı zamanda modernlikten doğan olumsuz özelliklerdir. Lefebvre’in “gündelik hayat”ın olumsuzlukları diye genelleştirdiği bu sonuçların iktidar, kentleşme, yabancılaşma ve bireyselleşmenin de olumsuz sonuçları olduğu görülmektedir. Yani “gündelik hayat” bu kavramların taşıyıcısı durumundadır.

İçerisinde ekonominin hayat bulduğu, yeniden üretildiği ve bireyinde kendi inşasını gerçekleştirdiği kent, modernlik ve “gündelik hayat” açısından önemlidir. Modernliğin evi, modernliğin mekânı olarak görülebilecek olan kent, oldukça geniş bir tartışma konusudur. Kent, kentleşme ve bunların sebep ve sonuçları “gündelik hayat” bağlamında ele alındığında, De Certeau ve Simmel’in kentleşmeyi iktidar ve bireyle ilişkilendiren görüşlerine değinmek gerekmektedir. De Certeau’ya göre kent gibi özel mülkiyetin olduğu mekânlarda iktidar, bireye stratejiler vasıtasıyla baskı uygulamaktadır (2008: 112). Simmel ise “*Kentte yaşayan bireyin, kentte yaşanan pazar ekonomisi ve hızlı değişimin sonucunda birey olma mücadelesi verirken birey geniş çevrelerdeki zihinsel hayat koşullarını, karşılıklı mesafe ve kayıtsızlığı, kendi bağımsızlığı üzerindeki etkisi bağlamında en çok, büyük kent kalabalığında hisseder.*” (2006: 96) diyerek kentin bireye uyguladığı baskılardan bahseder. Ayrıca Simmel, bireyin bununla başa çıkabilmesi için mücadele etmesi gerektiğini vurgularken De Certeau, bireyin üzerine uygulanan “strateji”lerden kurtulmak için savunma mekanizması olan “taktik”lere başvurduğunu ifade eder. Bu manada taktiğin “zayıfın kendini savunma sanatı” (2008:114) olduğunu belirtir.

Birey her ne kadar taktikler aracılığıyla kendini savunabilse de kendi olma mücadelesi verirken, büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Simmel “*Modern hayatın en derin sorunlarının, bireyin bunaltıcı toplumsal güçler, tarihsel miras, dışsal kültür ve hayat tekniği karşısında kendi varoluşunun özerklik ve bireyselliğini koruma talebinden doğar.*” (2006: 96) diyerek, modernlik karşısında bireyin durumunu izah eder. Yani her ne kadar bireyin kendini bulması olarak lanse edilse de aslında modern ve

gündelik bireyin yitimidir. Oğuz Öcal'ın ifadesiyle "(...) *hem kendi hem de öteki için var olan insanın kendi ben'ine kapanması veya kendisi için varlığa dönüşmesidir gündelik.*" buna bağlı olarak da parçalanmış, şeyleşen insan benliğinden bahsetmek mümkündür (2011: 1478). Modernliğin insan tabiatına uygun olmadığı, insanlara vaat ettiği kendini gerçekleştirme, özgür olma vaadini gerçekleştirmediği, bunun tam aksine insanı yalnızlığa, huzursuzluğa ve yabancılaşmaya ittiği görüşü pek çok kez dile getirilmiştir. Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu* adlı kitabında uygarlığın ve modernliğin insanın güdülerini, libidosunu bastırarak düzen, temizlik ve güvenlik vaat ettiğini ama bu kavramların insan tabiatına aykırı olduğu için insana huzur değil, huzursuzluk getirdiğini söyler. Ayrıca bu nedenle insanın kendisi ve çevresiyle uyum içinde olmasının mümkün olmadığını ve bireyin sonuç olarak nevrotik, dengesiz, mutsuz ve parçalanmış bir benlik haline geleceğini ifade eder (2010:14- 15). Kendi parçalanmışlığı içinde "gündelik hayat"ını devam ettiren birey, etrafındaki olayları net bir şekilde göremez hale gelir ve anlamsızlık içinde hayatına devam eder. Böylelikle "gündelik hayat" ile tüketim arasındaki irtibat oluşmaktadır. Hayatı anlamsız hale gelen birey "*kendi malı –mülkü ve tatmin araçlarına kapanır.*" (Lefebvre 2013:28). Kendi malına- mülküne, sahip olduklarının sayısına göre kendini tatmin eden bireyin, "gündelik hayat"ı artık maddi ve ölçülebilirdir. Lefebvre, gündelik hayat her şeyi sayılara çevirir (2013, 32) diyerek bu durumu değerlendirirken tarihsel materyalizmin altındaki değerleri, sosyal etkileri inceleyen Simmel ise modern tinin gittikçe daha hesapçı hale geldiğini, bunun sonucunda da pratik hayatın hesaplı bir kesinliğe büründüğünü belirtir. Para ekonomisinin, pek çok insanın günlerini ölçüp tartmayla, hesaplama, rakamsal belirlemelerle nitel değerleri, nicel değerlere indirgeme mesaisiyle doldurduğunu ifade eder. (Simmel2006: 89). Hayatı nicel değerlere ve bunlarla elde edeceği tatmine adanmış bireyin aşırı tüketime düşmesi de kaçınılmazdır. Baudrillard, tüketimin altında yatan nedenin mutluluk antropolojisi olduğunu belirtmektedir (2008:51). Yani insan mutlu olmak için tüketme ihtiyacı içindedir. Bu gerçek olmayan bir yanılgı olsa da modern toplumun en önemli yönlerinden biri tüketimdir. Lefebvre, "*Tüketim hiçbir şey yaratmaz, tüketiciler arasındaki ilişkileri bile. Sadece yiyip bitirir. Tüketme edimi, tüketim toplumu denilen toplumda anlamlarla donatılmış olduğu halde, yalnız bir edimdir.*"(2013:130) diyerek tüketimin içi boş bir mutluluk vaadinde bulunduğunu ifade eder. Buna rağmen verdiği vaatlerle modern bireyin hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelen tüketim, "gündelik hayat"ın içindedir (Baudrillard 2008: 28). Tüketimin sürekliliğini sağlayan moda ve reklam gibi kavramlar da gündelikle ilişkilidir. Kellner'in ifadesiyle, hayatımızı belirleyen ihtiyaçlarımızı, değerlerimizi ve günlük davranış

kalıplarımızı üretmede reklam, moda ve tüketim olgusunun hayati bir önemi vardır. Tüketim talebini körüklemek için reklam ve moda vasıtasıyla tüketiciler, kökleşmiş bulunan alışkanlıklarını değiştirmeye, eski eşyalarını kaldırıp atarak yenilerini almaya ikna edilirler. Sonuç olarak da yönlendirilen tüketiciler, bireyselliklerini gerçekleştirebilmek amacıyla modayı izlemektedirler (Kellner 1991:83). Yani her türlü moda, reklam tüketimi körüklemekte, tüketim de “gündelik hayat”ı etkilemektedir.

Hayatın her sahasına nüfuz eden “gündelik hayat”ın izlerinin edebî esere yansması kaçınılmazdır. Lefebvre, yazarın “gündelik hayat”ı ortaya çıkardığını, maskesini indirdiğini ve üzerindeki örtüyü kaldırdığını söyler. Onu giderek daha az katlanılabilir bir halde ve öncekinden daha az ilgi çekici bir biçimde gösterdiğini, fakat aynı zamanda onu söyleme tarzıyla, yani edebî yazıyla ilgi çekici kıldığını belirtir (Lefebvre2013:20).De Certau ise romanın günlük alışkanlık, tutum ve davranışların hayvanat bahçesi konumunda olduğunu söyleyerek özellikle romanın “gündelik hayat”ı yansıtmadaki önemini vurgular (Certau 2008: 169).Halide Edip Adivar’ın *Son Dönem Romanlarında İstanbul’da Gündelik Hayat* isimli tezinde gündeliğin edebiyata yansıyan yönlerini ele alan Erlevent’in belirttiğine göre

“Lefebvre’in eserinin giriş bölümünde dikkat çektiği, edebî eserlerde karşılaştığımız gündelik hayatla ilgili bilgilerin zaman aşımına uğramaları dolayısıyla bağlamlarının yeniden oluşturulması gerekliliği, Yeni Tarihselciler de oldukça benzer bir biçimde, edebiyat eleştirisine, edebî eserle gündelik hayat arasındaki etkileşimin incelendiği ve edebî eserin içerdiği kültür ürünlerinin bağlamlarının yeniden oluşturulduğu araştırmaları amaçlamaktadır.” (2005:65).

Bu sebeple Yeni Tarihselcilik’in edebî metni ele alma yöntem ve amaçlarıyla “gündelik hayat” incelemeleri arasında benzerliklerin mevcut olduğu görülmektedir.

Batı dışı toplumlarda Avrupa’daki modernlikten farklı bir modernlik ve dolayısıyla “gündelik hayat” anlayışı vardır. Deniz Kandiyoti’nin tanımıyla bu durum “parçalı” bir görüntü oluşturmaktadır (2005:15). Batı dışı toplumlar modernleşmeyi tam olarak yaşamadıkları için “gündelik hayat”ta bazı alanlarda modernlik öncesi, bazı alanlarda da modernlik sonrası “gündelik hayat” özellikleri görülmektedir. Hatta Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde Doğusuyla Batısının, kentiyle kırsalının, alt sınıfla üst sınıfının gündelik hayatı bile birbirinden farklıdır (Yiğit 2012: 127). Bu açıdan tanımlanması zor olan “gündelik hayat”ı kavramak, Batı dışı toplumlarından biri olan Türkiye için daha da zor hale gelmektedir. Türkiye için modern anlamdaki “gündelik hayat”ın, daha ziyade 1960 hatta 1980

sonrasında var olduğu söylenebilir. Buna rağmen 20.yüzyılın başından itibaren yaşanan kültürel dönüşümün ve arkasından gelen toplumsal dönüşümlerin, bireye ve topluma yansımalarını tespit edebilmek için “gündelik hayat” araştırmalarından faydalanmak gerekmektedir.

Kıralık Konak romanının yayımlandığı 1920 yılı “gündelik hayat”ın ele alınması için erken bir dönem gibi görünmektedir. Buna rağmen köklü bir gelenek üzerine kurulu olan bir imparatorluktan ulus-devlete geçiş arifesini ele alan roman, modernlik ve “gündelik hayat”ın etkisinin başladığı bir eşik devrin izah edilmesi ve “gündelik hayat”ın üç nesilde nasıl birbirinden farklı şekilde algılandığını göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada “gündelik hayat” kavramının *Kıralık Konak* romanına nasıl yansıdığı “ ‘Gündelik Hayat’ın Sürekliliği ve Aile”, “ ‘Gündelik Hayat’ın Sefaleti ve Seniha”, “Cemaatin Yıkılması ve Bireysellik”, “Göstergelerin Yoğunlaşması ve Kutsalın Erozyonundan Doğan Anlamsızlık” alt başlıklarıyla incelenecektir.

1. “Gündelik Hayat”ın Sürekliliği ve Aile

Lefebvre, “gündelik hayat”ın süreklilik ve sefalet olmak üzere iki kanadı olduğunu belirtmiştir. Bunlardan biri olan süreklilik, belli bir zemin üzerinde kurulmuş olan hayatın sürüp gitmesi, ikametgâh ya da evdeki “gündelik hayat”ın akışıdır (Lefebvre 2013:47). *Kıralık Konak*’ta toplumsal değişim, bir konak ve onun sakinleri olan bir ailenin hayatından yararlanılarak anlatılır. Naim Efendi, damadı Servet Bey, kızı Sekine Hanım ve torunları Seniha ve Cemil aynı konak içinde yaşayan bireylerdir. Evin içinde birinci neslin temsilcisi olan Naim Efendi, yıkılıp giden Osmanlı İmparatorluğu’nun temsilcisi ve torunlarına düşkün bir dededir. Müslümanlık ve Türklükten nefret eden bir kazaskeroğlu (Karaosmanoğlu 2014:19) olan, istediği Avrupai hayata ulaşmak için kayınpederinin otoritesinden kurtulmaya çalışan evin babası Servet Bey ve konaktaki olayları değerlendirme gereği duymasa da konakta anne, eş ve evlat olarak herkesin arasında bir köprü kurma çabasında olan Sekine Hanım ikinci nesli temsil ederler. Alışveriş, eğlence, tüketim çılgınlığı, ahlaki çöküşün yansıtıcısı olan Cemil ve Seniha ise kendi zevklerini tatmin etmeye çalışarak “gündelikhayat”ın sıradanlığı içinde, hayatı sorgulamadan yaşayıp gitmekte olan üçüncü nesildir. Romanda üçüncü neslin diğer temsilcileri Hakkı Celis ve Cemil’in arkadaşı daha sonra da Seniha’nın sevgilisi olan Faik Bey’dir. Hakkı Celis bu nesilden olmasına rağmen diğer üçünden farklıdır, Faik Bey ise bu neslin en önemli temsilcilerinden biridir.

Romanda aile üzerinden “gündelik hayat”ın anlatılması önemlidir. Çünkü aileler “gündelik hayat”ın taşıyıcısıdır. Aileler yalnızca sevgi,

muhabbet, mahremiyet değil, aynı zamanda eğitim, sosyalizasyon ve fikrî gelişmeye de hitap eden kurumlardır (Gingsborg 2010: 155).Romanda gündelik rutinleri konağın içinde geçen bu aile fertleri arasında derin bir uçurum vardır. Sadece Naim Efendi, torunlarının eve sürekli geç gelmesi ve aşırı tüketim yapmaları karşısında onların geleceği için endişe duyar. Fakat Servet Bey, Naim Efendi'yi eski kafalıkla suçlayarak, Sekine Hanım ise eşine karşı gelmeyerek ve sessiz kalarak Cemil ve Seniha'nın davranışlarını desteklerler.

Romanda ele alınan zaman Trablusgarp Savaşı, Balkan Harbi ve hemen arkasından gelen 1. Dünya Savaşı dönemlerini kapsamaktadır. Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı bu süreç ve ülkenin içine düştüğü durum, konak sakinlerini ilgilendirmez. Onlar sadece kendi “gündelik hayat”larıyla, kendi zevk ve istekleri ile uğraşırlar. Romanda bireylerin “gündelik hayat”ı bir süreklilik ve kayıtsızlık halinde devam etse de dönemin değişimleri de görünmektedir. Osmanlı'nın 19. yüzyıldaki “gündelik hayatı”nda kışın şehir içindeki yalılarda oturan aileler, yazın bahçeli evler ya da yalılarda oturmayı tercih etmektedirler (Tekeli1985:882). Naim Efendi ve ailesi de bu geleneği devam ettirir. Fakat Osmanlı'nın son döneminde devletin ekonomik gücünü kaybetmesiyle birlikte bu ailelerin sayısı gittikçe azalır(Tekeli 1985: 882). İhtiyaçların ve tüketim kalemlerinin iyice artmasıyla aile Kanlıca'daki yalılarına taşınmazlar (Karaosmanoğlu 2014: 9). Her ne kadar varlıklı bir aile olsalar da savaş arifesinde olan ülkenin ve dönemin ekonomik sıkıntılarını Naim Efendi yakından hisseder. Fakat bu duruma aldırmayan torunlarının tüketim çılgınlıklarını karşılayabilmek için Naim Efendi, zamanla konak dışında tüm varlığını elinden çıkarmak zorunda kalır. Romanda savaş ve savaşın neden olduğu olumsuzluklara birkaç defa değinilir. Savaşın devam ettiği zorlu dönemde sefahat hayatına devam eden aile bireyleri, savaşın acıları karşısında kayıtsız kalırlar. Savaş döneminde işgal altındaki İstanbul'da partiler düzenleyip, balolara katılar. Hatta giderek zenginleşirler. Yakın akrabaları ve Seniha'ya karşılıksız bir aşk besleyen Hakkı Celis savaşa katılsa, şehit düşse bile aile bireyleri kendi gündelik zevklerinden ve alışkanlıklarından vazgeçmeden savaşı görmezden gelerek hayatlarına devam ederler. Hatta Hakkı Celis'in şehadeti karşısında romandaki bireylerin, özellikle de Seniha'nın kayıtsızlığı romanın son cümlesine “Fakat Seniha güzel ve süslüydü.” (Karaosmanoğlu 2014: 217) ifadesiyle yansır.

2. “Gündelik Hayat”ın Sefaleti ve Seniha

Gündelik hayatın diğer kanadı olan sefalet, usaç verici görevler, aşağılanmalar ve işçi sınıfı, gündeliğin yükünü taşıyan kadınların hayatını kapsamaktadır (Lefebvre2013:47).Bu bağlamda kadınların “gündelik

hayat"la olan ilişkilerinin erkeklere göre daha fazla olduğu söylenebilir. Kadın "gündelik hayat" içinde hem öznedir hem de gündelik hayatın kurbanı, dolayısıyla nesnedir (Lefebvre2013:86). Yani "gündelik hayat" her halükarda kadını etkisi altına almaktadır. Bu açıdan "gündelik hayat"ın yükü kadının üzerindedir.

Kıralık Konak'ta "gündelik hayat"ın yükünü en çok hisseden kadın Seniha'dır. Genç ve güzel bir kız olan Seniha, henüz yirmili yaşlarına gelmeden "gündelik hayat"ın kurbanıdır. Seniha için hayat, alışveriş, moda dergileri ve Fransızca romanlardan ibarettir. Hayattaki tek hedefi, okuduğu romanlardan, babasından ve dadısı Madame Kronska'dan dinlediği Avrupai hayata sahip olmaktır. Seniha istediği her şeyi yapmakta özgür, konak halkının üzerine titrediği bir kızdır. Özellikle Seniha'ya düşkün olan Naim Efendi, torununun mutluluğu için elinden geleni yapmaya çalışmaktadır. İsteddiği saatte eve gelebilen, istediği kadar alışveriş yapabilen Seniha, "(...) *Frenklerin asır sonu diye sınıflandırdıkları bir genç kızdı (...) Seniha daima en son çıkan moda gazetelerindeki resimlere benzerdi.*"(Karaosmanoğlu 2014:16)sözleriyle tanıtılır.

Avrupa'ya gitmeyi ve Avrupai bir hayat yaşamayı kafasına koyan Seniha, Daryush Shayegan'ın Batı dışı, yani "*Tarihte geri kalmış ve değişimler şenliğine katılmamış uygarlıklardaki zihin çarpıklıklarını*" göstermesi için kullandığı "*yaralı bilinçler*" kavramına (2012:9) uygun bir kadındır (Tüzel 2007:41).18. yüzyıldan itibaren gücü eline geçiren Batı kurduğu iktidarla Batı dışı toplumlarındaki okumuş kesimin, kendi kültürlerindeki paradigmalara Batı paradigmasının arasında sıkışmasına sebep olur. Bunun sonucunda gitgide artan bir zorlamayla karşılaşan Batı dışı toplumun bir kesimi gittikçe içine kapanır ve atadan kalma davranışları taklitçi bir şekilde tekrar eder (Shayegan 2012: 47).Batı'yı ve Batı değerlerini üstün görenler ise "*Hem kendinden bedeninden, kökenlerinden vb. ayrıl(arak) hem de daha üst bir varlıkla bütünleş(eşerek)*"(Özbudun vd. 2008: 16)kültürlerine yabancılaşırlar. Yani Batı dışı toplumlarda, biri kendi toplumlarından biri de büyük bilimsel devrimlerden doğan paradigmanın aynı anda yaşandığı söylenebilir (Shayegan 2013: 59).Gündelik hayat açısından bakıldığında ise De Certau'nun strateji ve taktik tanımından yararlanarak Batı'nın sömürgeci politikalarının bir strateji oluşturduğunu söylemek mümkündür. Öykünülen, yüksek görülen, hayran olunan; aynı oranda korkulan ve nefret edilen Batı iktidarı ve onun gündelik hayatta uyguladığı stratejiler, Batı dışı toplumlardaki genç ve okumuş kesimin, Batı'nın stratejilerine uyum sağlamak veya karşı koymak için çeşitli taktikler üretmesine neden olur. Bu taktiklerin Seniha'da da yansımalarını görmek mümkündür. Seniha'nın Avrupa hayali onun için o kadar önemli bir hale

gelmiştir ki “*Çölde yürüyene serap neyse Seniha’ya Avrupa o(dur.)*”(Karaosmanoğlu 2014:43). Bu heves onun hayatını tamamen etkisi altına alır. Sevgilisi Faik Bey’e duyduğu ilginin sebebi de Faik Bey’in çocukluğundan beri Avrupa’nın çeşitli şehirlerinde yaşamış olması ve Seniha’nın Avrupai olarak gördüğü değerleri temsil etmesidir. Faik Bey’in Avrupa’dan bile sıkılması, Seniha’yı Faik Bey’e çeken en önemli unsurlardan biridir. O, Avrupa hayalleri kurarken Faik, Avrupa’yla ilgili “*Avrupa mı? Ah! J’anaïsoupé me cheré*”der (Karaosmanoğlu 2014:44). Faik’in bu ifadesi Seniha’da büyük bir hayranlık, aynı zamanda da bir kıskançlık ve kin uyandırır. Onun her zaman en büyük saplantısı haline getirdiği Avrupa’da yaşamak fikrini Faik Bey yaşamış ve bıkmıştır. Seniha’nın bu duyguları şu şekilde ifade edilir: “*Seniha zevk ve haz bahsinde Faik Bey’in çiğneyip, emip yere attığı meyvelerin posasına ağzının suyu akarak, dişlerini uzatan bir obur dilenci gibiydi (...)*” (Karaosmanoğlu 2014: 44).

Seniha’nın ülkesiyle ilgili görüşleri de romanda yer alır. Seniha, Faik Bey’le yaşadığı ilişkiyi dedesine karşı savunurken: “*Biliyorum ki, hayat denilen şey, içinde doğup büyüdüğüm hapishanenin dışında, (...) bitmez tükenmez bir sahadır. Oradan bin türlü sesler işitiyorum; bu sesler her biri başka tarzda, bir başka lisanda bana ‘gel’ diyor. (...)Fakat, bugün değilse yarın mutlaka bu seslerden birine koşacağım, mutlaka*”(Karaosmanoğlu 2014: 110) der. Bu ifadelerle hem konağa ve ülkesine bakış açısını hem de yabancı ülkelere kaçma konusundaki isteğini gösterir. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra hedefini gerçekleştirir ve mücevherlerini satarak Avrupa’ya kaçar. Avrupa’dan döndükten sonra da ülkesine karşı görüşleri değişmez ve Hakkı Celis’le odasında konuşurken “*...böyle bir memlekette, batıl akidelerin, riyanın, korkunun bu kadar şiddetle hüküm sürdüğü böyle karanlık bir memlekette*” (Karaosmanoğlu 2014:208) diyerek ülkesine karşı olumsuz görüşlerini yineler.

Seniha’nın en büyük sıkıntılarının biri, ailesinin kendisinin lüks tüketimlerini karşılayacak kadar zengin olmamasıdır. Bu korkuyla bir gün dedesi Naim Efendi’ye “*Çok sefalete düştük, değil mi?*” diye sorar. Dedesi de torunları Cemil ve Seniha’nın kendisinin tekaüt maaşının iki katını harcadığını düşünür. Bu düşüncesini torununa söylemese de sabaha kadar uyuyamaz (Karaosmanoğlu 2014: 31). İsteddiği her şeye sahip olmak isteyen Seniha hakkında “*Gerçi, arzularının birçoğu tatmin ediliyordu. Fakat o kadar ağır bir tarzda ve güçlülükle ki, hepsinin sonunda ilk şevkenden bir şey kalmıyordu. Zaten maymun iştahlıydı; birçok gürültü, birçok ısrar ve inat ile istediği şeyler olur olmaz, kalbine derhal bir bıkkınlık gelir(di.)*” (Karaosmanoğlu 2014: 29-30) denilerek Seniha’nın tatminsizliği ve tüketim

bağımlılığı izah edilir. Her ne yaparsa yapsın sıkılan Seniha, çevresindeki seslerden, düzenden bunalır. Değişmek ister, bu amaçla sürekli tüketir ama mutlu olamaz. Bu özellikleriyle tüketim çılgınlığının eline düşen Seniha, tüketim toplumunun erken bir neferi sayılabilir. Daha önce belirtildiği gibi Lefebvre, tüketimin hiçbir şey yaratmadığını, sadece bir edim olduğunu ve sadece yiyip bitirdiğini söyler. *Kiralık Konak*'ta Seniha tam da Lefebvre'in bu tanımına uygun bir kadındır.

Seniha sadece parayı tüketmez aynı zamanda aşkı, kitapları, kendine kıymet veren insanları pervasızca harcar ve tüketir. Seniha'nın konaktaki can sıkıntısına en büyük tesellisi okumaktır, can sıkıntısını gidermek için hiç durmadan okur. Hatta “*Günde üç romanı üst üste sigara içer gibi*” (Karaosmanoğlu 2014: 40) tüketir. Gündelik hayat alışkanlıkların en vazgeçilmezlerinden biri olan okumak, De Certeau'nun tanımıyla “*Kültürün tüketiminin kabına sığmaz yuvası*”dır (Certeau2008: 56-57). Okur, hem pasif bir tüketici hem de aktif bir üreticidir. Başka birinin yazdığı bir kitabı okuduğu, başkasının yarattığı bir kurgu içinde kaldığı için ve okuyarak vaktini öldürdüğü için pasifliğin zirvesindedir. Buna karşın okuyarak yeni bir dünya, yeni bir kurgu oluşturduğu için de aktif üretici konumundadır. Okur, başkasının metnine, yeniden benimsemenin ve zevk almanın kurnazlıklarını dâhil eder, metinde düzenbazlık yapar, metni dönüştürür. Kurnazlık, dönüştürme, ekleme kısacası tüm bu üretim belleğin bir "icadıdır". Bu sebeple okuyucu kendinin olmayan bir metin içinde bir süre kiracıdır (Certeau 2008,56-58). Okur, bir dünyayı minyatürleştiren ve ötekilerle karşılaştıran bahçelerin mimarıdır; keşfedilecek bir adanın Robinson'udur ama aynı zamanda bir toplumun ve bir metnin yazılı sistemine çoğulluğu ve farklılığı dâhil eden karnavalın "sahibidir"(Certeau2008:286). Başka birinin oluşturduğu metindeki hareket özgürlüğü, değiştirme kabiliyeti, “gündelik hayat” açısından okumanın bir taktik olarak yorumlanabilmesini sağlar(Certeau 2008:55). Buna karşın yazmak stratejiktir, bir dünya kurar, inşa eder. Başka bir dünyanın kopyasını oluşturur (Certeau2008:241). Yani yazar metni oluştururken bir manada “strateji” oluşturur. Bu “strateji”yle başa çıkmaya çalışan bireyin bir metni okuması ise “taktik”tir. Seniha'nın okuduğu Fransızca eserlerin kendi dillerinde, kendi dünyalarında “strateji” oluşturdukları ve Seniha'nın da bu “strateji” ile baş ederken kendi “taktik”lerini kurduğunu söylemek mümkündür. Gyp'in romanları, yeni tiyatro piyesleri ve Paris'in mizahi gazeteleri Seniha'nın elinden düşürmediği eserlerdir. Hatta Gyp'e olan düşkünlüğü “*Gyp, ona bir ikinci ana, bir ikinci mürebbiye olmuştu. Bu muharririn romanlarındaki serbest tavırlı, yarı oğlan, yarı kadın genç kızlar, üzerlerinde ruhunu biçtiği modellerdi.*” (Karaosmanoğlu 2014: 17)

ifadesiyle belirtilir. Seniha için kitapların sadece birer roman ya da edebî eser olmadığı, hayatını bu kitaplardan aldığı bilgi ile şekillendirdiği söylenebilir. Hatta bir süre sonra bulunduğu kültür dairesi ve konakta rahatlıkla “taktik” üretemeyeceği için Seniha sonunda evden kaçır ve döndüğünde artık bambaşka bir kadın haline gelir.

3. Cemaatin Yıkılması ve Bireysellik

Modernlikle birlikte gelişen “gündelik hayat”ta cemaatin dağılarak bireyselliğin hüküm sürmeye başlaması, daha önce belirtildiği gibi “gündelik hayat” kavramının önemli göstergelerinden biridir. Modernlik içinde giderek yalnızlaşan birey, kendi ben’ine kapanır. Bu da modernlik öncesi bir üslup, düzen bağlamında bir cemaat halinde yaşayan bireyin pozisyonunun değişmesine ve toplumla, çevreyle bütünlüğünün kopmasına sebep olur.

Romanda çevresindeki “gündelik hayat”a uyum sağlamakta en çok zorlanan kişi Naim Efendi’dir. Naim Efendi kendi neslinin içinde bile çevresinden farklı, kendisinden önceki bir devrin adamı gibidir. Romanın ilk sayfalarında, *“İstanbul’da iki devir oldu: biri İstanbullu; diğeri redingot devri... Osmanlılar hiçbir zaman bu İstanbullu devrindeki kadar zarif ve kibar olmadılar. Tanzimatı Hayriye’nin en büyük eseri, İstanbullu İstanbul Efendisidir.”*(Karaosmanoğlu 2014:10) denilmektedir. İkinci nesil olan redingot devri ise *“... redingot devri geldi ve redingotu içinde yarı uşak, yarı kapıkulu, yarı riyakâr, adi bir nesil türedi. Bu neslin en yüksek, en kibar simalarında bile bir saray hademesi hali vardır. Çoğu İkinci Abdülhamit Han devri ricalinden(dir.)”*(Karaosmanoğlu 2014: 11) ifadeleriyle tanıtılır. Naim Efendi ise aşağı yukarı redingot devrine mensup olsa da gençliğinde İstanbullu nesline yetişmiş ve bu terbiye ile yaşamıştır(Karaosmanoğlu 2014: 11). Kendinden bir önceki neslin geleneklerini sürdürüyor olsa da Naim Efendi’nin hayatı mutlu ve huzurlu bir şekilde geçmiştir. Fakat Naim Efendi yaşlandıkça uyum sağlamakta zorlanmaya başlar. Bu durum romanda *“Asrın tepkileri onu ite ite evvela şehirden konağın içine, sonra konağın içinden oda(sına) sürükleyip tıkmıştı”*(Karaosmanoğlu 2014:107) sözleriyle ifade edilir. Romanda, zamanla odasında bile huzuru kalmayan Naim Efendi’nin çevreden kopmasına neden olan onu tamamen çıkmaza sürükleyen olaylar zinciri Seniha ve Faik Bey’in ilişkisini öğrenmesiyle gerçekleşir. Naim Efendi, Seniha ve Faik Bey’in ilişkisini öğrendiği andan itibaren bir rüyadan uyanmış gibi olur. O zamana kadar kız kardeşinin, torunları hakkında kendisini uyarmasına hep bahanelerle cevap veren Naim Efendi, devrin değiştiğini, konağın içinde kendisiyle yaşayan ailesiyle arasında oluşan uçurumun büyüklüğünü idrak eder. Seniha’nın ilişkisi hakkında gelen isimsiz mektuplarla ilgili damadıyla konuşurken damadı ona Faik’le Seniha’nın arasındaki ilişki için *“Olabilir a, bunda o kadar*

harikulade ne var, efendim?"(Karaosmanoğlu 2014: 76) deyince Naim Efendi, beyninden vurulmuşa döner. Babasının duvardaki resmine, resimde babasının parmağında bulunan yakut yüzüğe bakar, sonra şimdi kendisinin parmağında bulunan aynı yüzüğe bakarak "Bu yüzük aynı yüzük mü?", "Bu oda aynı oda mı?", "Bu ailenin reisi ben miyim?" gibi düşüncelere dalar. Hatta kendisinin de babasının tablosunun karşısında duran sessiz, ikinci bir tablo olup olmadığını düşünür ve ailesine ne kadar yabancı olduğunu o gün hisseder(Karaosmanoğlu 2014:76-77). Naim Efendi, böylelikle "gündelik hayat"ın gerisine düştüğünü fark eder. Bu ilk darbeden sonra Seniha ve Faik arasındaki ilişkinin daha ileri gitmesi ve Seniha'nın Faik'le evlenmek istemediğini dadısına söylemesi üzerine, Naim Efendi, iki gencin evlenmesi gerektiğini söylemek için Faik Bey'in babası Kasım Paşa'nın evine gider. Burada Kasım Paşa'nın da bu durumu önemsemediğini gören Naim Efendi için "*Kasım Paşa'nın evinden çıktığı zaman ne yapacağını tamamiyle şaşırılmış bir adamdı. Arabasının penceresinden geçtiği yerlere bakarken, kendini yabancı bir şehrin sokaklarında kaybolmuş, nereye gideceğini bilmeyen bir garip sandı.*"(Karaosmanoğlu 2014:106)denilerek, Naim Efendi'nin hisleri anlatılır. Bu andan itibaren gördüğü evler, arabalar, telgraf telleri her şey ona yabancı gelir (Karaosmanoğlu 2014:107). Bu açıdan Naim Efendi romanda çevresiyle ilişkisi en çok bozulan kişidir. Daha sonra kızı, damadı ve torunlarının kendisini konakta yalnız bırakmasıyla Naim Efendi yaşayan bir ölüye döner, kendi ben'ine kapanır. Önce konağını kiraya vermeyi reddeder ama zamanla mecbur kalarak kiracı aramaya başlar. Eve bakmak için gelen insanlar onu hayalet zannederler. Yani gündelik hayatın dışına düşen Naim Efendi, fiziksel olarak ölümü bekleyen bir canlı cenazeye döner.

Kiralık Konak'ta aynı evde yaşamalarına rağmen birbirini anlamayan üç nesil arasındaki çatışma ve bu çatışmanın verdiği huzursuzluğun sonucunda, üç nesil de kendine ait bir mekân bir ev/evren arayışına girer (Tüzel 2007:234). Naim Bey ev/evreni olarak gördüğü konağından çıkmayı reddederken Servet Bey apartmana taşınır. Seniha ise tamamen ülkesinden kaçar. Bu üç neslin dağılışı, birbirinden kopuşu ve parçalanışı romanda mekânlar kullanılarak yansıtılır. Genel anlamda konak, Osmanlı ve geleneği temsil ederken apartman Batılılaşmanın temsilcisi konumundadır (İnci Elçi2003: 18-19). Diğer bir ifadeyle konak hayatı, birkaç neslin bir arada yaşadığı, kalabalık geniş ailenin ve gelenekselliğin temsilcisi iken apartman hayatı modernliğin ve çekirdek ailenin temsilcisi olarak görülebilir. Lefebvre gündeliğin zorlamalarla bireyin hayatına girdiğini bu zorlamalara karşın bireyin uyum sağladığı oranda mutlu olduğunu ve baskıdan kurtulduğunu belirtir. Bu zorlamaların "büyük topluluklar" için telafi edilmesinin zor

olduğunu ama küçük aile ve kentte yaşayan birey için kolay olduğunu ifade eder (Lefebvre2013: 101). Roman açısından bakıldığında “gündelik hayat”ın zorlamalarından kurtulmaya çalışan, Lefebvre’in tabiri ile “uyum sağlama”ya ya da De Certaeu’nun tabiri ile “taktik geliştirme”ye çalışan Servet Bey ve çocuklarının konak hayatını, kalabalık ve geleneksel bir yapıyı devam ettirmelerinin mümkün olmadığı görülür. Bunun sonucu olarak Servet Bey konaktan, yani Osmanlı kültüründen kaçarak “*hür ve kendi fikrime, zevkime göre yaşamak*”(Karaosmanoğlu 2014: 142) istiyorur diyerek romanın ele alındığı dönemde oldukça popüler olan ve daha ziyade Avrupai bir hayatın yaşandığı Şişli’de yeni tip bir apartmana taşınmayı tercih eder. Bu apartman için Servet Bey canla başla çalışır, eşinin yorulmaması için uyarılarına da “*Canım benim zevkim, bu benim zevkim*” (Karaosmanoğlu 2014: 143)diyerek cevap verir. Apartman dairesinin içini tamamen Avrupai tarza göre döşer. Yemek odasını Fransız tarzına uygun mobilyalarla doldurur, kütüphaneye İngiliz üslubunda kanepeler, masalar alır (Karaosmanoğlu 2014:143). Böylelikle istediği Avrupai hayata kavuşan Servet Bey, kendi ev/evrenini bulur.

Romanda değinilmesi gereken diğer bir kişi de Hakkı Celis’tir. O, romandaki üçüncü neslin temsilcilerinden biri olsa da Seniha, Cemil ve Faik Bey’den farklıdır. “Gündelik hayat” açısından da kendi neslinden farklı bir pozisyonda olan Hakkı Celis, Lefebvre’in tarif ettiği gençlerin ve öğrencilerin gündelik hayat karşısındaki davranışlarına benzer bir tutuma sahiptir. Lefebvre’e göre gençler ve öğrenciler “gündelik hayat”ı hiç sorgulamamışlardır. “Gündelik hayat”ın eşliğinde tereddüt edip dururlar. “*Onların kullanımına açık olan tek şey, anneliği, babalığı, kültürü ve boyun eğmeyi bir araya getiren bir olgunluk ideolojisi ya da mitolojisidir.*” (Lefebvre2013:88). Yani onlara gençlik dönemlerinde sadece iktidara boyun eğmek düşer. Hakkı Celis’in de savaştan önceki pozisyonu bu şekilde değerlendirilebilir. Romanda kişisel büyüme süreci aktarılan Hakkı Celis, Naim Efendi’nin kız kardeşinin torunudur ve Seniha’ya büyük bir aşk beslemektedir. Şair olan Hakkı Celis yazdığı şiirler ve hayata bakış tarzıyla Fecr-i Ati şairlerini andırır. Bu açıdan roman zamanından çıkıp 1910’lu yılların “gündelik hayatı”ndan yararlanarak Hakkı Celis’in yazarın kendi hayatını andırdığını da söylemek mümkündür. Yakup Kadri de Hakkı Celis gibi Fecr-i Ati ile edebiyata başlamış daha sonra milli duyarlılığın ağır bastığı eserler kaleme almıştır (Argunşah 2012: 9). Hakkı Celis’in şiirlerinin 1910’lu yıllarda yayımlanan *Nihal Mecmuası*’nda yayımlanmasını (Karaosmanoğlu 2014:23) da yine roman dışı gündelik hayatın romana yansması olarak değerlendirmek mümkündür. İlk hali Seniha’nın gözünden anlatılan Hakkı Celis, Seniha’dan “*iki ay küçük olmasına ve şimdiden birçok*

şiiirleri bazı mecmualarda çıkmış olmasına rağmen, ona, parmakları mürekkep lekeli ve pantolonunun dizleri çıkmış zavallı bir mektep çocuğu gibi görünmekten kurtulamıyordu."(Karaosmanoğlu 2014:23) sözleri ile tarif edilir. Âşık olduğu Seniha'ya sürekli olarak abla diyen Hakkı Celis, Seniha'ya aşkını itiraf ederken bile Seniha onu küçük görür, duygularını önemsemez ve ortamdaki herkes Hakkı Celis'e güler (Karaosmanoğlu 2014:52-53).Hakkı Celis savaş ilan edildikten sonra kendi kendine artık tamamen farklı bir adam olduğunu düşünmeye başlar. "O solgun benizli, uzun saçlı genç kimdi ki..."(2014:148)diyerek kendindeki büyük değişimi düşünür. Seniha'ya kendisindeki değişiminin sebeplerini anlatan Hakkı Celis, "Siz çok gezdiniz, çok gördünüz. Fakat ben çok düşündüm, çok hissettim." der ve kendisinin artık bir "ölüm adamı"(Karaosmanoğlu 2014:151) olduğunu söyler. Bu ifadeleriyle kişisel büyüme sürecini tamamlar. Hakkı Celis'in bu ifadeyle kendi ben'ini düşünen bir birey olmaktan çıkarak milletini savunmak için bireysellikten sıyrıldığı söylenebilir.

4. Göstergelerin Yoğunlaşması ve Kutsalın Erozyonundan Doğan Anlamsızlık

1800'lü yıllarda, toplumsal bağlam içinde, sözün ve söylemin çevresinde, somut göndergelerin hâkimiyeti vardır. Biçimlendirilmiş bir sistem oluşturmaksızın, birbirine bağlı halde duran göndergeler, mantıksal bir tutarlılığa değilse bile bir birlikteliğe sahiptirler. Hayatın her alanına yansıyan bu birliktelik belli bir düzeni beraberinde getirir. Hayatı belli kural ve kaidelere bağlı, kendine göre bir etik ve estetik değerler sistemine sahip olan toplumda, bireylerin değerler sistemi de ona uygun belli bir düzen ve anlam içinde devam eder. Bu dönemdeki toplumsal kod dürüstlük, şeref ve özsaygı üzerine kuruludur ya da en azından bu kod insanların hepsi tarafından önemsenmiştir. Bu düzen, 1905-1910 yıllarında bilimsel, toplumsal dönüşümler ve teknolojinin gelişimi gibi sebeplerle sağduyu ve aklın birliği bozulana kadar devam eder. Geleneksel nesnelere, göndergelerin yerine teknik ve teknolojik olan gelir. Bu gelişmeyle birlikte pratik algılanabilir sağduyu ve onun ardından doğa, tarih, kent, felsefe, dinsel dogma, ahlaki buyrukların her biri silinmeye başlar(Lefebvre 2013:126-128). Bu gelişmeler bireyde anlamsızlık doğurmaktadır.

Bu sebeple bireydeki anlamsızlığa sebep olan ayrıca modernlik ve "gündelik hayat"ın işareti olma görevini üstlenen teknolojik araçlardan bahsetmek gerekmektedir. Bu araçlardan en önemlisi elektriktir. Lefebvre, 1910'lu yıllarda elektriğin, ışığın, elektrikle hareket eden nesnelere sadece sanayiye etkilemediğini aynı zamanda "gündelik hayat"ı da etkilediğini gece ile gündüz arasındaki ayrımı bile azalttığını ifade eder (2013: 127). Romanda

da Servet Bey, apartmanların elektriğinin olmasını özellikle över (Karaosmanoğlu 2014:141). Yani Lefebvre için “gündelik hayat”ın dönüşümünü sağlayan elektrik Servet Bey için modernliğin işaretidir.

Elektriğin gündelik hayata yansıyan tarafıyla ilgili olan telgraf, telefon, tramvay gibi araçlar ulaşım ve iletişimin niteliğini değiştirdikleri gibi “gündelik hayat”ın gelişimini ve dönüşümünü de hızlandırırlar. Türkiye’ye bu araçların gelişiyle ilgili Işın, “*Telgraf ve telefonun II. Meşrutiyet sonrasında yaygın kullanıma açılmasıyla da gündelik hayat giderek pratikleşmiş ve Osmanlı insanı için gerçek ile fantazyaya arasında salınan bir sarkaç işlevini üstlenmiştir.*” demektedir (Işın 1985:557-558). Lefebvre ve Işın’ın ifadelerinden yararlanılarak gerçek ile fantazyaya arasında sallanan bir sarkaç görevi gören bu araçların etkisiyle bireyin giderek kendi duyularından uzaklaşmaya başladığı ve böylece bu araçların zamanla anlamsızlığa ortam hazırladığı söylenebilir. Romanda Servet Bey’in tuttuğu apartmanın bulunduğu cadde, onun gözünde “*genişliği, gürültüsü, telgraf, telefon, tramvay telleri, otomobilleri, ortasında geçen rayları, duvarlarındaki ilanlar ile onun beyninin tamamıyla bir Avrupa manzarası*”(Karaosmanoğlu 2014: 142)canlandırır. Yaşadığı caddede telgraf ve telefon tellerinin bulunması Servet Bey’e ayrı bir haz verir, onun için bu araçlar birer “arzu nesnesi”ne dönüşür.

Romanda geçen lastik tekerlekli araba da bu nokta değinilmesi gereken bir unsurdur. 1895 yılında İstanbul Gümrüğü’ne gelen ve büyük bir şaşkınlığa neden olan arabaya ne denileceği bilinemeyerek “zatü’l hareke” yani “kendiliğinden hareket eden” ismi verilir. İlk faytonlar gibi ilk arabalar da büyük bir statü göstergesi olur. II. Meşrutiyet’te araba, reklamlar ile üst tabakanın dikkatini çeker (Işın1985:557) Lefebvre arabayı gündelik hayat açısından “*kral nesne*” (2013:147) olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Lefebvre arabanın ekonomiden söyleme kadar birçok alanda çok sayıda davranışı düzenlediğini, farklı hiyerarşilere yol açtığını ve kendine has kod koyucu olduğu, yani kendi kural ve işaretleriyle birlikte geldiğini söyler. En önemlisi de arabanın toplumsal statü ve saygınlığın sembolü olduğunu belirtir (Lefebvre2013: 115-117). Araba, *Kiralık Konak* romanında gündelik hayatın en önemli temsilcisi olan Seniha’ya nasip olur.

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi Türkiye’de gündelik hayat, parçalı bir şekilde yaşanmaktadır. Osmanlı’nın son döneminde İstanbul’da gündelik hayatın modern ya da modernlik öncesi özelliklerle yaşandığı semtler mevcuttur. Romanda modern “gündelik hayat”ın yaşandığı semt, Beyoğlu’dur. Dönemde bu semt, modernlik sonrası gündeliğin canlı ve sürekli bir şekilde yaşanmasını sağlayan yer olması açısından önemlidir. 19. yüzyılda daha ziyade azınlıkların yaşadığı Beyoğlu’nda ikamet eden halk,

diğer bölgelerdeki halktan daha varlıklı olduğu için, bölgede yüksek yaşam standartları oluşmuştur. Ayrıca yabancı elçiliklerde bulunduğu için Beyoğlu çevresi, 19. yüzyıl sonrasında iktisadi gücün sembolü haline gelmiştir (Işın 1985:553). Romanda sık sık zikredilen Mir, Tokatlıyan gibi alışveriş ve eğlence yerleri Beyoğlu'nda yer almaktadır. Suraiya Faroqhi'nin *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam* isimli eserinde belirttiğine göre Mir gibi Avrupalı terziler, manifaturacılar, mobilya dükkânları, lokanta ve kafeler, Tokatlıyan gibi Batılılaşmış çevrelerin ve züppelerin uğrak yerleri, hep Beyoğlu'ndadır. Grand Rue de Pera (İstiklal Caddesi) üst tabakaya mensup aile bireylerinin, tüketim ve özentili budalası züppelerin, Avrupalı turistlerin, gayrimüslim tebaanın gezinti yeridir. Tiyatrolar, dükkânlar, kafeler, moda salonları gündelik hayatın önemli bir parçası olarak buradadır (Alver 2006: 166). Romanda Cemil, maddi sıkıntı sebebiyle bile olsa artık Kanlıca'daki yalığa gidememekten mutluluk duyar. Ona göre Kanlıca dönemin eğlencelerinin hiçbirisine müsait değildir, dönemin eğlenceleri olan tuhafiyecamekânları önünde gezinme, lokantalar, barlar, gazinolar hep Beyoğlu'ndadır (Karaosmanoğlu 2014:15). Yani hem romanda hem de dönemde, Beyoğlu arzulanılan bir semttir. Kanlıca gibi daha geleneksel semtler ise "gündelik hayat"ın dışında yer almaktadır. Tüketimin temsilcileri Servet Bey ve çocuklarının tüm ihtiyaçları Beyoğlu ve çevresindedir. Romanda daha ziyade barları ve gece hayatı ile ünlü olan Doğru Yol'un da adı sık sık geçmektedir. Doğru Yol, 15. yüzyılda küçük bir banliyö olan Pera'nın, zamanla kuzeye doğru genişleyen Cadde-i Kebir, Grande Rue De Pera adıyla bilinen İstiklal Caddesi gibi kollarından biridir (Çokona 2010: 55). Romanda özellikle Çanakkale Savaşı'nın yaşandığı dönemde Doğru Yol'daki eğlence yerlerinde yabancı askerlerin eğlenceleri Hakkı Celis'in izlenimlerinden hareketle anlatılır.

Romanda geleneksel kültürel değerlerin yitiminden doğan anlamsızlık da önemli bir yer tutmaktadır. Değerlerin yitimi en çok Seniha ve Naim Efendi arasındaki görüş ayrılıklarında kendini göstermektedir. Seniha aldığı Avrupalı terbiye ile geleneksel değerlerin tam tersini, Naim Efendi ise Osmanlı terbiyesi almış bir dede olarak geleneği temsil eder. İkisi arasındaki çatışma en belirgin Seniha'nın sevgilisi Faik Bey'le ilişkisi sebebiyle görülür. Seniha, Faik Bey'le birlikte değilken bile Faik Bey, Seniha'nın yatak odasına girer çıkar. Faik, genç kızı çok defa geceliğiyle gayet açık saçık bir şekilde görür (Karaosmanoğlu 2014:110-111). Haremlik- selamlık geleneği ile büyüyen bir dede için kabul etmesi çok zor olan bu durum karşısında Naim Efendi rahatsız olur. Geleneksel toplumda kadının, belli bir yaşa geldiğinde evlenmesi ve bu süreye kadar da korunması gerekmektedir (Bilgin 2016: 220). Seniha, genç ve Avrupalı bir kadın olarak ilişkisinde her

şeyi sınırsız bir şekilde yaşamak ister ve halasının Büyükkada'daki köşkünde sevgilisiyle “banyo kostümleri” ile denize girer ve birlikte olur (Karaosmanoğlu 2014: 69). İstanbul'a dönünce de iki sevgili rahat buluşmak için Taksim'de bir ev tutarlar (Karaosmanoğlu 2014: 96). Seniha Avrupa'ya kaçınca da Faik'le ilişkisine devam eder. Birinci kuşağın yani modernlik öncesinin temsilcisi olan Naim Efendi, torunun Faik Bey'le ilişkisi karşısında yıkılır. Bu durum onun asla kabul edemeyeceği bir şeydir, bu sebeple Seniha'nın Faik Bey'le evlenmesi gerektiğini düşünür. Romanda ikinci neslin temsilcisi Servet Bey, bu durumun gayet normal olduğunu gençlerin sevişerek evlenmesi gerektiğini ifade eder ve kayınpederini geri kafalılıkla suçlar. Cinsellik ve kadına bakış açısından Naim Efendi ve Seniha arasında olan Servet Bey, dadısından kızının Faik'e âşık olmasına rağmen onunla evlenmek istemediğini duyunca bu durum karşısında şaşırır, yani onun etik değerlerine göre evlilik öncesi ilişki kabul edilebilir hatta gerekli bir şeyken ilişki sonrasında evlenmemek ahlak dışı bir durumdur. Seniha ise dedesine “(...) *ben mutlaka kendi hayatımı yaşamak istiyorum. İşte bunun içindir ki, sevdiğim bir adamı kendime hayat yoldaşı yapmaktan çekiniyorum; zira bütün hazlarımda, zevklerimde, keder ve heyecanlarımda tamamıyla yalnız kalmak tamamıyla benliğimi muhafaza etmek emelimdeyim.*” (Karaosmanoğlu 2014:110) diyerek üçüncü neslin özgür cinsel görüşlerini yansıtır. Modernliğin kadın ve cinsel özgürlükle ilgili algısını ele alan Baudrillard, kadının özgürleşmesi ve cinsel özgürlükle tüketimin ilişkisine değinir. Ona göre modern toplumda cinsellik, tüketim söylemi ile birleştiği için aslında kadının özgürleşmediğini ifade eder (Baudrillard2008:166). Seniha da özgürleşmek isterken aslında bir kısır döngüye düşerek kendi masraflarını karşılayacak bir adamla birlikte olur. Onun tarafından evlilik vaadi ile kandırılıp terk edilince başka bir erkeğe ilgi göstermeye başlar. Ayrıca modern zamanlarda güzellik, hoşluk gibi ifadeler ideal ve seksi bedenle ilişkilendirilir. Bu tanıma uymak için daha fit olma, zayıflık, giyim stil ve kozmetik gibi araçlarla kadın için yeni bir baskı dönemi başlamıştır (Bilgin 2016:234). Seniha da aynı durumdadır. Giderek güzelliğine daha çok önem verir. Zayıflamaya çalışır. Kıyafetlerini dönemine göre açık saçık giyinmeye başlar. Yani kaybolmaya yüz tutan geleneksel değerler yerine yenileri konmadığı ya da değerlerin içi boşaldığı için Seniha gündelik hayatın kurbanı haline gelir. Geleneksel değerler sadece Naim Efendi için kalmıştır. Onunla birlikte tüm geleneksel ahlak anlayışı yok olur ve bu da modernlik sonrası gündeliğin tesirlerinden biridir.

Sonuç

“Gündelik hayat” kavramının, sıradan ve rutin yönünün yanında modernliğin bireysel boyuttaki yansımalarını göstermesi açısından da yararlı

olduğu görüşünden hareket eden bu çalışmada ele alınan *Kiralık Konak* romanı, gündelik hayatın erken dönemini ele alması açısından önemlidir.

Dört bölümde incelenen çalışmanın ilk bölümü olan "Gündelik Hayat'ın Sürekliliği ve Aile" başlığı altında roman kişilerinin Trablusgarp ve I. Dünya Savaşı gibi kritik dönemlerden geçen toplumun sıkıntılarını dikkate almadan, kendi gündelik hayatlarını sürdürmeleri ele alınmıştır. Her türlü toplumsal sıkıntıya rağmen konaktaki ikinci ve üçüncü nesil için gündelik hayatın, sıradan rutini içinde devam etmesinin modern anlamda gündelik hayatın bir tesiri olduğu görüşü belirtilmiştir.

Naim Efendi'nin torunu, Avrupai bir kız olan ve giderek gündelik hayatın daha çok tesiri altında kalan Seniha'nın durumu, "Gündelik Hayat'ın Sefaleti ve Seniha" alt başlığı altında ele alınmıştır. Seniha'nın tüketim ve Avrupai yaşam tutkusu, Lefebvre'in gündeliğin yükünün kadınların omzunda olduğunu belirten ifadelerinden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca De Certaeu'dan hareketle Batı'nın kültürel politikalarının oluşturduğu stratejilere karşı taktik üretmeye çalışan Seniha'nın, "gündelik hayat"a uyum sağlama çabası üzerinde de durulmuştur.

Modern hayatın bireyin kendi ben'ine kapanmasına sebep olan olumsuz sonucunun gündelik hayata yansıyan yönü, "Cemaatin Yıkılması ve Bireysellik" bölümün de değerlendirilmiştir. Cemaatin savrulan, uzaklaşan ve bireyselleşen üyelerinin konağın ikinci ve üçüncü nesli olduğu, buna karşın Naim Efendi ve Hakkı Celis'in birbirinden farklı sebeplerle de olsa bireysellikten sıyrıldıkları tespit edilmiştir.

Lefebvre,1800'lü yıllardan itibaren gündelik hayata giren ve gündeliği dönüştüren elektrik ve elektrikli araçların etkisinin öneminden bahsetmektedir. Bu bilgi ışığında romanda elektrik ve elektrikli araçların modernlik algısının oluşumundaki tesiri, "Göstergelerin Yoğunlaşması ve Kutsalın Erozyonundan Doğan Anlamsızlık" başlığı altında ele alınmıştır. Ayrıca romanda yer alan semt ve mekânlar, dönemde modernliğin yaşandığı yerler hakkındaki bilgilerden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Kutsalın kaybolması hakkında ise dinî ya da geleneksel üslubun bozulması sonucunda oluşan anlamsızlık, Naim Efendi ve Seniha'nın duygu ve düşünceleri karşılaştırılarak ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

ALVER, Köksal. (2006). Züppelik Anlatısı ve Toplum: Türk Romanında Züppe Tipi, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, (16): s.163-182.

ARGUNŞAH, Hülya (2012). “Yakup Kadri’nin Yeni Lisan ve Milli Edebiyatla İlgili Görüşleri”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 4(7):s.7-35.

BAUDRİLLARD, Jean. (2008). Tüketim Toplumu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BERMAN, Marshall. (2013). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim.

BİLGİN, Rıfat (2016). Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1): 219-243.

ÇOKONA, İona (2010). *Çokkültürlü Pera*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

DE CERTAU, (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I*. Ankara: Dost Kitabevi.

ERLEVENT, Damla (2005). Halide Edip Adıvar’ın Son Dönem Romanlarında İstanbul’da Gündelik Hayat ve Müzik, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi.

FREUD, Sigmund (2010). Uygarlığın Huzursuzluğu. İstanbul: Metis Yayınları.

GINSBORG, Paul (2010). *Gündelik Hayat Politikaları*. İstanbul: Açılım Kitap.

İŞİN, Ekrem (1985). 19.yy’da Modernleşme ve Gündelik Hayat. M. Belge (Ed). *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları. C.2: s.538-563.

İNCİ ELÇİ, Handan (2003). *Roman ve Mekân: Türk Romanında Ev*. İstanbul:Arma Yayınları.

KANDİYOTİ, Deniz (2005). Parçaları Yorumlamak. D. Kandiyoti ve A. Saktanber (Yay. Haz.). *Kültür Fragmanları* (s.15-33). İstanbul: Metis Yayınları

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2014). *Kiralık Konak*. İstanbul: İletişim Yayınları.

KELLNER, Douglas (1991): “Reklam ve Tüketim Kültürü”, *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, (Ed: Yusuf Kaplan), Rey Yay., İstanbul.

LEFEBVRE, Henry (2013). *Modern Dünyada Gündelik Hayat* (Işın Gürbüz, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

ÖCAL, Oğuz (2011). Gündelik- Tarihsellik Kavramları ve Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, *Turkish Studies*, 6(3): s. 1477-1486.

ÖZBUDUN. Sibel Márkus, G ve Demirer, T. (2008). *Yabancılaşma ve....*Ankara: Ütopya Yayınevi.

SHAYEGAN, Daryush (2012). *Yaralı Bilinç*. İstanbul: Metis Yayınları.

SİMMELE, George (2006). *Modern Kültürde Çatışma* (Tanıl Bora- Elçi Gen, çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

TAŞ, Tuğba (Ed.) (2011). *Edebi Gündelik*. Ankara: Deki Basım Yayın.

TEKELİ, İlhan (1985).Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kentsel Dönüşüm. M. Belge (Ed.). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, c.4, s.878-890.

TÜZEL, İbrahim (2007). Kimliklerin Çatıştığı Mekân: “Kiralık Konak” ve Evini/Evranını Arayan Nesiller, *Bilig*, Bahar, 41, 225-239.

YILMAZ, Gaye Gökalp (2017). Gündelik Hayat Sosyolojisinden Kent ve Kültüre Bakmak: Certau’cu Bir Taktik Alanı Olarak Kent. C. Ergun ve S. Ögreci (yay. Haz.). *Sosyal Bilimlerde Kültür Tartışmaları* (s.64-78). Ankara: Gece Kitaplığı.

YİĞİT, Züleyha (2012). Modernliğin Arka Yüzü Olarak Gündelik Hayat: Aşk Memnu, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 /2, 125-144.

YÜCEBAŞ, Hilmi (Ed.) (2016). *Yerli ve Milli Gündelik Hayat*. İstanbul: İletişim Yayınları.